

Herman Wieh. *Konzil und Gemeinde. Eine systematisch-theologische Untersuchung zum Gemeindeverständnis des Zweiten Vatikanischen Konzils in pastoraler Absicht.* Frankfurt am Main 1978 ss. VIII+248. Verlag Josef Knecht.

Parafia jest podstawową strukturą organizacji Kościoła, miejscem spotkania chrześcijanina z Kościołem. Gwałtowne przemiany cywilizacyjne zmieniły środowisko

społeczne, ukazując parafię i duszpasterstwo parafialne w nowych wymiarach. Parafia nawet najbardziej tradycyjna przechodzi pod wpływem tych przemian dostrzegalną ewolucję. Całość życia społecznego, bazująca przedtem na sąsiedztwie i relacjach osobowych, staje się obecnie bardziej złożona i skomplikowana. Ma to poważne konsekwencje w życiu parafii. Stąd w ostatnich dziesiątkach lat z konieczności stała się ona przedmiotem żywych zainteresowań, tak teoretyków (teologów, socjologów, kanonistów, liturgistów, pastoralistów itd.), jak i praktyków duszpasterstwa. Poszukuje się adekwatności duszpasterskiej w nowym kontekście społeczno-religijnym. W wachlarzu zróżnicowanych poglądów znajdują się z jednej strony wypowiedzi zapowiadające zmierzch parafii, przynajmniej w dotychczasowym jej kształcie, i z drugiej strony twierdzenia akcentujące długowieczną tradycję parafii, historycznie i cywilizacyjnie uwarunkowaną. Mieszają się w tej kontrowersji oceny aktualnego stanu życia parafialnego z wizją parafii jutra, z wyobrażeniami o tym, jak na tle narastających przeobrażeń społecznych należy doskonalić wspólnotę parafialną. Często w tych poszukiwaniach fakty splatają się z zasadami teologicznymi i imperatywami pastoralnymi zmierzającymi do tego, aby idealny obraz parafii osiągnął kształt żywy i realny.

Recenzowana książka H. Wieh mieści się w nurcie dzisiejszych zainteresowań parafią. Została ona przedstawiona na Wydziale Teologii Katolickiej Westfalskiego Uniwersytetu Wilhelma w Münster jako rozprawa doktorska, pisana pod kierunkiem prof. dr P. Hünermanna przy współudziale prof. dr D. Emeis¹.

W poszukiwaniu odpowiedzi na występujące dziś problemy i poszukiwania adekwatności parafii autor omawianej dysertacji odsyła do nauczania soborowego. Rozprawa, jak zresztą zapowiada to tytuł, zawiera systematyczno-teologiczną refleksję nad soborowym nauczaniem o parafii. Podobne próby były podejmowane wcześniej przez G. Concetti, J. H. Grand Maison, A. Mazzoleni, P. Arnaboldi, Y. Larrabe, J. Delaporte i w Polsce przez F. Woronowskiego. Prezentowana dysertacja stanowi z dotychczasowych opracowań tego zagadnienia najbardziej wyczerpujące i integralne ujęcie soborowej nauki o parafii. Autor ukazuje problematykę parafii, wskazując na jej historyczny rozwój. W prezentowaniu tego zagadnienia uwzględnia również ewolucyjne dojrzewanie soborowej nauki o parafii w ramach przygotowania przedsoborowego (*Antepreparatoria*) oraz prac w komisjach przygotowawczych Soboru (*Praepparatoria*).

Rozprawa składa się z czterech części tekstu właściwego oraz bibliografii, obejmującej na 15 stronach w układzie alfabetycznym wykaz wykorzystanych dokumentów i opracowań, a także indeksu osobowego, spisu treści, wprowadzenia i wstępu. Staranne udokumentowanie powodów zawarte jest w 1173 przypisach. Każdą część tekstu właściwego autor poprzedził krótkim wprowadzeniem i kończy podsumowaniem osiągniętych rezultatów badawczych. Ostatnia czyli czwarta część dysertacji, zawiera syntezę i podsumowanie osiągnięć całej rozprawy.

Pierwsza część pracy (s. 7-24) poświęcona jest historycznemu aspektowi parafii. Założeniem autora było zwrócenie uwagi na te momenty w historycznym rozwoju parafii, które pomagają lepiej zrozumieć stanowisko Soboru w tej sprawie. Prześledzenie powstania parafii, jej rozwoju i przemian ewolucyjnych umożliwi czytelnikowi lepsze zrozumienie tego, co dokonało się w tej sprawie na Vaticanum II, a także rzuca nieco światła na rozwój parafii w przyszłości. Autor recenzowanej

¹ Autor przedstawił rozprawę doktorską w 1977 r., a pełny jej tytuł brzmi: *Das Gemeindeverständnis in den Diskussionen und Dokumenten des Zweiten Vatikanischen Konzils. Systematisch-Theologische Untersuchungen in pastoralen Absicht.* Münster 1977.

książki podkreślił, że parafia przeszła długą drogę historycznych przeobrażeń, przyjmując kształt, z jakim spotykamy się dzisiaj. Współczesne próby przystosowania struktury parafialnej są kontynuacją jej ewolucji historycznej. Zdaniem autora na przestrzeni dziejów Kościół powoływał rozmaite formy wspólnot. Najpierw powstawały małe grupy, początkowo prawie nieformalne, naśladujące wspólnotę Chrystusa i Dwunastu, potem odnotowuje się stopniowe tworzenie struktur małych, lecz zorganizowanych, które bazowały na istniejących społecznościach lokalnych. H. Wieh podkreśla występowanie różnorodnych gmin w pierwszym okresie rozwoju Kościoła (s. 7-11). Gminy chrześcijańskie rozwijające się na gruncie judaistycznym opierały swój ustrój na istniejącej tradycji „starszych”. Działalność gmin pochodzenia hellenistycznego stawiała nowe akcenty. Gminy te były pod silnym oddziaływaniem apostoła Pawła i w nich bardziej niż w gminach pochodzenia judeochrześcijańskiego był dowartościowany element charyzmatyczny. Punktem wyjścia i ośrodkiem życia poszczególnych gmin było zmartwychwstanie Chrystusa. Cechami wyróżniającymi gminę chrześcijańską był chrzest św. i przyjęcie darów Ducha Świętego, Eucharystia, udzielanie wzajemnej pomocy braterskiej.

Powstanie parafii nie wiąże się z soborem ani z dekretami papieskimi. Akt ten jest dziełem o wymiarze lokalnym². Parafie nie powstały we wszystkich diecezjach jednocześnie, a organizacja parafialna rozwijała się powoli, stopniowo, inaczej w miastach i inaczej na wsiach³. Po edykcie mediolańskim, a szczególnie w średniowieczu, ukształtowały się makrostruktury terytorialne oraz dokonała się ich instytucjonalizacja (s. 11-16). Zdaniem H. Wieh około VI w. istniały w chrześcijańskim Zachodzie parafie, chociaż sieć organizacji parafialnej w następnych wiekach stale się zagęszczała. W rozwoju parafii duże znaczenie miała reforma karolińska, a także ustanowienie i rozwój idei kościołów własnych (*ecclesiae propriae*) archidiakonatu, archiprezbiteratu oraz dziekanii wiejskich. Przeprowadzona w XII w. reforma gregoriańska przywracała kościołom i instytucjom parafialnym prawo patronatu. W sprawie diecezji i parafii oraz duszpasterstwa realizowanego w ramach tych struktur szczególną uwagę zwrócił Sobór Trydencki. Wyeksponowane zostały tam kwestie, które były przedmiotem negacji, albo wobec których praktyka zgłaszała w wiekach poprzedzających Sobór wiele zastrzeżeń. Sobór uwzględnił reformatorskie dążenia wielu synodów, zwłaszcza z XV i XVI w. i niektóre ich postanowienia uczynił powszechnie obowiązującymi w Kościele. Zdaniem C. Floristana, bez tych synodów reformatorskich, Sobór Trydencki nie mógłby dokonać tak wielkiego kroku naprzód⁴. W ostatnich dziesiątkach lat obserwuje się potęgujące się zjawisko powstawania małych spontanicznych grup w Kościele. Kładą one nacisk na jakość kontaktów w grupie. Więż w tych grupach jest żywa i dynamiczna, promieniuje ciepłem i religijną atmosferą, trwałością i zaufaniem. Parafia wówczas jest wspólnotą wspólnot istniejących na jej terenie.

W drugiej części rozprawy (s. 25-91) przedstawił autor problemy parafii poruszane w wotach biskupów, przełożonych zakonnych, uniwersytetów i dykasterii rzymskich w ramach przygotowania Soboru Watykańskiego II (*Antepreparatoria*) oraz w schematach komisji przygotowawczych Soboru (*Praeparatoria*).

² Por. G. Gerest. *Aux origines des paroisse*. „Lumiere et vie” 25:1975 nr 123 s. 52.

³ Por. J. Gaudemet. *La paroisse au moyen age*. „Revue d'histoire de l'Eglise de France” 63:1973 nr 162 s. 11-12; L. M usset. *Les villes episcopales de la naissance des eglises urbaines en Normandie*. „Revue d'histoire de l'Eglise du France” 34:1948 s. 5-15.

⁴ *La parrocchia comunitá eucaristica*. Brescia 1968 s. 57.

Zdaniem H. Wieh tłem dla wszystkich głosów antepreparatoriów było przeświadczenie, że życie parafialne należy zintensyfikować i odnowić. Podkreśla się w antepreparatoriach niezastąpioną rolę duszpasterstwa parafii, dużo głosów traktuje ją jako jedyny ośrodek duszpasterstwa. Są też propozycje, szczególnie przełożonych zakonnych, wskazujące na konieczność duszpasterstwa pozaparafialnego. Sugero-
wano w tej mierze możliwość istnienia ośrodków apostołstwa na uniwersytetach i w środowiskach pracy. W antepreparatoriach parafia terytorialna, z określonymi prawami i zadaniami oraz proboszczem pełniącym posługę duszpasterską na określonym terytorium, często jest przeciwstawiana wspólnocie. Dezyderaty antepreparatoriów mają głównie charakter duszpasterski. Nie spotyka się prawie wcale głosów zawierających teologiczno-systematyczną refleksję nad parafią. Na etapie antepreparatoriów parafia, jako teologiczna rzeczywistość, została zaledwie odkryta. Parafia jako wspólnota występuje w niewielkiej ilości głosów. Czasem tylko używa się na określenie parafii *communitas* lub *familia spiritualis*, ale i te sformułowania widzi się w kontekście propozycji o charakterze praktycznym. Antepreparatoria mówią o relacji proboszcza i biskupa, a nie o związku parafii z diecezją. Trwająca już od długiego czasu dyskusja wieloaspektowa nad parafią została w antepreparatoriach zacieśniona do urzędu biskupa i proboszcza. Biskup ukazywany jest jako pierwszy duszpasterz swojej diecezji, a proboszczowie i inni prezbiterzy powinni pamiętać o zasadzie *nihil sine episcopo de iure et de facto*.

Niewielki można odnotować bezpośredni związek głosów z dyskusją teologiczną nad parafią prowadzoną po I wojnie światowej aż do zwołania Soboru. Podobnie niewielki jest związek tych propozycji z historycznym rozwojem parafii i podstawami biblijnymi. W antepreparatoriach zjawilo się natomiast wiele zagadnień, które były dyskutowane jeszcze przed naszym stuleciem. Trzeba tu wspomnieć kwestię uregulowania współpracy proboszczów z zakonnikami, odnowę liturgii i katechizacji, powoływanie do istnienia nowych parafii, niedostateczne zaangażowanie księży w wypełnianie obowiązków duszpasterskich. Są to zagadnienia, które wciąż na nowo powracają, aby w imię poszukiwania adekwatności pastoralnej otrzymywać wciąż nowe rozwiązania. W historii rozwoju parafii różnie interpretowano stosunek biskupa do proboszcza, co w większości wot zostało rozstrzygnięte na korzyść władzy biskupiej. Stało się to szczególnie /wyraźne w często powtarzanym dezyderacie usunięcia albo przynajmniej ograniczenia prawa nieusuwalności proboszczów, jak również w wysuwanej czasem propozycji wprowadzenia centralnego podziału finansów w diecezji.

Tendencje i propozycje zarysowane w antepreparatoriach zostały ściślej określone przez schematy preparatoryjne i w dokumentach soborowych.

Porównując schematy preparatoriów z głosami antepreparatoriów autor recenzowanej książki dochodzi do wniosku, że prawie wszystkie propozycje biskupów, przełożonych zakonnych i dykasterii rzymskich zostały podjęte przez schematy preparatoriów i mniej lub bardziej dokładnie opracowane. Preparatoria, podobnie jak antepreparatoria, mało mówią o samej parafii, a znacznie więcej o osobach tam pracujących: proboszczu i współpracownikach, prezbiterach oraz laikacie. Duszpasterski charakter wypowiedzi o parafii rzadko dopuszcza systematyczno-teologiczne poszukiwania. Gdzie parafia jest teologicznie opisana, tam spotykamy przede wszystkim określenia jej jako *communitas paroecialis* albo *coetus fidelium*. Rzadziej stosowanym określeniem jest *familia spiritualis*, a bardzo rzadko opisuje się parafię jako ośrodek apostołstwa. Schematy Komisji Przygotowawczych Soboru, podobnie jak antepreparatoria, mówią prawie wyłącznie o parafii terytorialnej. Wyjątek stanowi tu tylko schemat *De Episcopis ac de dioeceseos regimine*, który

przewiduje możliwość funkcjonowania parafii osobowych. Możliwość istnienia innych form wspólnoty obok parafii jest poza tym uwzględniona w schemacie o liturgii. Podniesione w tym schemacie rozróżnienie pomiędzy parafią a innymi wspólnotami nie zostało podjęte przez inne schematy preparatoryjne. W schemacie o duszpasterstwie czytamy, że zadaniem proboszcza jest między innymi budowanie wspólnoty parafialnej, która potem mogłaby działać dla wzrostu miłości i gorliwości apostołskiej. W tym budowaniu wspólnoty pierwszym i niezastąpionym środkiem jest sprawowanie Eucharystii. Ten tok myśli został także utrzymany w schemacie o apostołstwie świeckich. Liturgia, przepowiadanie Słowa i caritas stanowią podstawę i źródło, z którego wyrasta *communitas paroecialis*, będąca misyjną i apostołską wspólnotą. Wspomniany schemat nadmienia ponadto, że parafia pozostaje w ścisłym związku z diecezją i Kościołem powszechnym. Relacje parafii z diecezją i Kościołem powszechnym szczególnie wyakcentowane zostały w schematach o zadaniach pasterskich biskupów i o duszpasterstwie. Schemat *De cura animarum* napomina proboszczów, aby ci zawsze pamiętali, że powierzona im parafia jest *pars gregis Christi*. Jeżeli urząd proboszcza określony jest jako *officium curae animarum in paroecia sub Ordinarii loci auctoritate exercendae*, to jednak idzie tu o więź z diecezją i Kościołem powszechnym. Schemat *De Episcopis ac de dioeceseos regimine* nazywa parafię częścią i jednocześnie żywą komórką diecezji. Schemat o liturgii natomiast zupełnie wyraźnie mówi o parafii jako części Kościoła. Niektóre wota antepreparatoryjne, szczególnie kard. Larraona, podkreślały, że parafia jako *cellula ultima Ecclesiae* i jako *parva Ecclesia*⁵ powinna być ukazana. W schematach Komisji Przygotowawczych Soboru natomiast o parafiach czytamy, że one w najdoskonalszy sposób urzeczywistniają Kościół rozprzestrzeniony po całej ziemi. Jest trochę zaskakujące, że schematy preparatoryjne poruszają się prawie wyłącznie w ramach tradycyjnego duszpasterstwa i niewiele uwzględniają zagadnienia dotyczące aktualnej sytuacji parafii, zwłaszcza wielkomijskiej. Także możliwość istnienia i funkcjonowania nieparafialnych wspólnotowych organizmów poza wspomnianym wyjątkiem nie znalazła się w polu widzenia tych schematów. Mimo jednak tych uwag nie można odnotować uchylania się czy zaniebdywania problematyki parafii w schematach Komisji Przygotowawczych Soboru. Tak w antepreparatoriach, jak w schematach preparatoryjnych, można znaleźć wiele miejsc poświęconych parafii i duszpasterstwu w niej realizowanemu.

Występująca w antepreparatoriach tendencja do umocnienia władzy biskupiej została jeszcze bardziej rozwinięta w schematach preparatoryjnych. Według schematów Komisji Przygotowawczych Soboru stosunek biskupów do pracujących w parafii duchownych zakonnych i świeckich jest określony przez fakt, że biskup w Kościele diecezjalnym jest właściwym i odpowiedzialnym za działalność duszpasterską pasterzem. Prezbiterzy są tylko jego współpracownikami na odcinku życia diecezjalnego im wyznaczonym, ponieważ biskup nie może osobiście wszędzie kierować ludem powierzonej mu diecezji.

Są też myśli uwydatnione w antepreparatoriach, które jednak nie zostały podjęte w schematach preparatoryjnych. Należą do nich między innymi zasada pomocniczości w życiu parafii oraz urząd diakona w parafii.

W trzeciej części omawianej książki (s. 93-206) przeprowadza autor analizę tekstów soborowych związanych z parafią i duszpasterstwem parafialnym. Doku-

⁵ Określenie parafii „mały Kościół” i „eklezjola” było używane przez wielu w dyskusji nad parafią i odnowie liturgicznej. Por. Th. Mass-Ewerd. *Liturgie und Pfarrei*. Paderborn 1969 s. 280-320.

menty soborowe nie poświęcają żadnego rozdziału parafii, nie znajdujemy w nich systematycznego potraktowania parafii. Mówi się w nich o parafii raczej ubocznie, a jednak są to słowa ważne, w których uwydatniona została religijna głębia przeżywania Kościoła. Z 33 tekstów soborowych, odnoszących się do parafii, z czego 10 wzmianek jest na marginesie doktryny o Kościele powszechnym⁷, wynika, że Sobór kładł duży nacisk na związek parafii z diecezją. Soborowa refleksja, dotycząca miejsca i znaczenia parafii w obrębie diecezji, ujęta jest w kontekście ogólnych rozważań o duchowieństwie diecezjalnym (por. DB 28-31). Dokumenty soborowe ukazują parafię jako „określoną część diecezji” (DB 30), „komórkę diecezji” (DA 10), zgromadzenie wiernych w obrębie Kościoła partykularnego (KL 42; DB 30) i wskazują, że nie można jej odrywać od każdorazowego Kościoła partykularnego (DB 30). Parafia jako komórka diecezji powinna być zawsze gotowa na wezwanie swego pasterza, oddać swoje możliwości dla przedsięwzięć diecezjalnych. Stąd jedną z podstawowych trosk duszpasterskich powinno być, aby parafie, które są najbardziej wysuniętymi placówkami Kościoła w jego zetknięciu ze światem, czuły się ściśle związane z diecezją i Kościołem powszechnym⁸. Parafia musi być otwarta na wszystkie sprawy diecezji i przez nią na Kościół powszechny. Jest to możliwe wtedy, kiedy parafia zachowa swą odrębność i będzie umiała włączyć się harmonijnie do całości diecezjalnej. Aspekt bezpośredniości i związku z miejscem, podniesiony przez *Konstytucję o Kościele* (art. 28), został także uwypuklony w *Dekrecie o apostołstwie świeckich* (art. 10). Porównując wypowiedzi *Lumen gentium o congregatio fidelium localis* (art. 26) z wypowiedziami *Dekretu o apostołstwie świeckich* o parafii wyraźny się staje jeden punkt zbieżny. W obu dokumentach miejscowa wspólnota Kościoła w stosunku do diecezji ma zarówno pewną samodzielność, jak i pewną konstytutywną zależność i w tym ścisłym związku parafia może pozostawać jako wspólnota kościelna. Jednocześnie diecezja ukierunkowana jest na cały Kościół i jego misyjne zadania. Parafia jest miejscem spotkania posłannictwa całego Kościoła z wiarą jednostek, rodzin i całych grup. Zadania parafii związane są także z jej charakterem jako miejscowej wspólnoty, która łączy element osobistego zaangażowania z charakterem wspólnoty eklezjalnej.

Odnowione i pozbawione jednostronności soborowe spojrzenie na Kościół, szczególnie jako ludu Bożego i wspólnoty Kościołów partykularnych, ukazuje możliwości teologicznego dowartościowania parafii. Soborowe nauczanie o parafii związane jest z teologią Kościoła Lokalnego, który tworzą trzy zasadnicze elementy: biskup lub prezbiter jako jego reprezentant, Eucharystia oraz społeczność ludzi względnie stała (KL 42, KK 26). Wydaje się, że *Konstytucja o Kościele* dopuszcza, aby parafia, a więc wspólnota, w której jest obecny biskup poprzez swego przedstawiciela prezbitera, mogła być nazywana Kościołem lokalnym (KK 28). W parafii jest sprawowana Eucharystia w łączności z biskupem przez prezbitera dla określonej — względnie stałej — grupy wiernych. W parafii staje się czymś widzialnym, doświadczalnym, że Kościół jest wspólnotą ludzi zjednoczonych mocą Ofiary eucharystycznej, wspólnotą ludzi zjednoczonych mocą Ducha Świętego, który jest sprawcą wiary i miłości, a także świadomości, wyrażającej się w relacjach międzyludzkich,

⁶ Por. H. A. Palacios. *La paroisse et les communautés de base*. Paris 1970 s. 75 (maszynopis pracy licencjackiej).

⁷ J. Krucina. *Podstawowe funkcje parafii*. W: *Dei virtus*. Pod red. J. Kruciny. Wrocław 1974 s. 31.

⁸ Por. T. Maertens. *Kościół lokalny a zgromadzenie eucharystyczne*. W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Praca zbiorowa pod red. B. Lamberta. Warszawa 1969 s. 295.

określanych przez słowo „my”. Według autora recenzowanej książki parafia powinna być określana imieniem „Kościoła Bożego” (KK 28), z czego wynika, że wiele cech teologicznych przypisanych Kościołowi dotyczy w pewien sposób także parafii.

Autor recenzowanej dysertacji wyakcentował również, że uwarunkowane kontr-reformacją zacieśnienie urzędu kapłańskiego do aspektu kultowego w soborowym nauczaniu wyżyło się jednostronności. Soborowa eklezjologia ukazuje poszerzone rozumienie kościelnego urzędu. Posługiwanie prezbitera odnosi się do konkretnej wspólnoty parafialnej. W świetle nauczania soborowego urząd kapłana i wspólnota parafialna są nie tylko instytucjonalnie, ale także teologicznie ze sobą związane, zwłaszcza w relacji do Eucharystii, która jest szczytem życia chrześcijańskiej wspólnoty. Z tego nierozzerwalnego związku urzędu kapłana i wspólnoty parafialnej wynikają dla posoborowej dyskusji o parafii odpowiednie konsekwencje.

Czwarta część pracy (s. 207-228) jest syntezą wcześniejszych analiz. Autor skoncentrował się tu na zagadnieniu związku parafii z biskupim Kościołem partykularnym, problemie parafii jako „Kościoła Bożym” oraz zasadniczych działań parafii (przepowiadanie Słowa, sprawowanie Eucharystii i diakonii). Autor podkreślił także, że zasadniczą cechą parafii jest kierowanie parafią przez prezbitera oraz związek parafii z miejscem. Owocem przeprowadzonych analiz jest definicja parafii: *Parafia jako „Kościół Boży” jest miejscem, dzie pod kierownictwem prezbitera i w ścisłym związku z biskupem realizuje się wspólnota wierzących w Jezusa Chrystusa przez przepowiadanie Słowa, realizowanie w wierze miłości braterskiej, a nade wszystko przez Eucharystię i sprawowanie innych sakramentów* (s. 211 i 144).

Książka H. Wieh stanowi dobrą pomoc dla teologów i tych wszystkich, którzy zajmują się problematyką parafii w wymiarze teoretycznym i praktycznym. Próby opracowania tego problemu podejmowano już wcześniej. Recenzowana książka stanowi jednak, z tych wszystkich prób, opracowanie najbardziej całościowe, udokumentowane i systematyczne. Zalety recenzowanej książki widać w rzetelnie przeprowadzonej analizie teologicznej, wykorzystaniu zarówno w zestawieniu ogólnym, jak i w poszczególnych kwestiach obszernej dokumentacji oraz rozległej literatury przedmiotu. Dzięki wspomnianym zaletom, jak również zastosowaniu ściśle naukowej metody i trosce o obiektywizm, recenzowane studium jest cennym i od dawna oczekiwanym przyczynkiem w refleksji nad parafią i duszpasterstwem parafialnym. W dotychczasowych badaniach nad parafią najbardziej zaniedbanym odcinkiem była refleksja systematyczno-teologiczna. H. Wieh omawianą tu książką w pewien sposób wypełnia tę lukę we wspomnianym polu badawczym. O ile prace wcześniejsze miały charakter bardziej syntetyczny, to recenzowana książka przejawia przede wszystkim tendencje analityczne. Wszystkie wnioski w pracy H. Wieh są uargumentowane i formułowane ostrożnie mimo posiadania licznych materiałów. Przydatnym przewodnikiem po tej cennej pozycji jest obszerny indeks osób. Cenną stroną pracy jest także wiązanie wątków teoretycznych z praktycznymi propozycjami, odnoszącymi się do restrukturyzacji parafii i reorganizacji duszpasterstwa realizowanego w jej ramach.

Przy lekturze pracy nasuwa się jednak kilka pytań i zastrzeżeń. Można zarzucić autorowi pewien schematyzm, zwłaszcza w rozpracowaniu części drugiej i trzeciej oraz brak proporcji objętościowej w poszczególnych częściach rozprawy (część pierwsza liczy 18 stron, a trzecia — 114). Omawiany problem analizował autor oddzielnie na trzech różnych płaszczyznach: antepreparatoria, preparatoria i dokumenty Vaticanum II. H. Wieh nie uchronił pracy od wielu powtórzeń, a ewolucyjne dojrzewanie poszczególnych idei w okresie soborowym zostało niezbyt ostro ukazane. Wydaje się, że zamiast chronologicznej podstawy do rozważań (antepreparatoria,

preparatoria i dokumenty Vaticanum II) lepiej byłoby przyjąć „klucz” merytoryczny do prowadzenia analizy. Przy takim założeniu autor ustrzegłby się w tekście wielu powtórzeń, jak również bardziej dojrzałe zostałyby ukazane ewolucyjne dojrzewanie soborowego patrzenia na parafię i duszpasterstwo parafialne. Wówczas uniknęłoby się także wspomnianych już dysproporcji w poszczególnych częściach pracy.

Wypracowana przez H. Wieh definicja parafii budzi także pewne zastrzeżenia. Autor wprowadził do definicji dyskusyjne określenie parafii jako „Kościoła Bożego”, pomijając jednocześnie dwa ważne elementy, które powinny znaleźć się w definicji. Soborowa definicja parafii powinna zawierać, jak się wydaje, element określający jej związek z Kościołem diecezjalnym. Z drugiej strony definicja powinna uwzględniać także, że tylko względnie stała grupa ludzi stanowi parafię⁹. Wydaje się także, że tak wnikliwie opracowane zagadnienie domaga się szerszego uwzględnienia rozwoju problematyki parafii w okresie posoborowym. W pracy przeważają walory analityczne nad syntetycznymi. Dlatego najciekawiej wypadły analizy tekstów soborowych.

Wieloaspektowość podejścia do tematu (przy zachowaniu właściwych proporcji) pozwala nie tylko w sposób syntetyczny spojrzeć na stan wiedzy teoretycznej o parafii i duszpasterstwie parafialnym, ale również wskazać zagadnienia wymagające podjęcia lub pogłębienia rozważań teoretycznych lub badań empirycznych.

Ks. Ryszard Kamiński

⁹ Por. H. Schmitz, *Pfarrei, Pfarrer, pastoraler Dienst*. „Trierer Theologische Zeitschrift” 88:1979 K. 2 s. 95-96.